

مؤلفه‌های کلیدی مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی

رضا غلامی جمکرانی

دانشجوی دکتری تخصصی حسابداری دانشکده مدیریت و اقتصاد واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

هاشم نیکومرام

استاد و عضو هیات علمی گروه مالی و حسابداری دانشکده مدیریت و اقتصاد واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

سید عباس موسویان

دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

فریدون رهنمای رودپشتی

استاد و عضو هیات علمی گروه مالی و حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی

تاریخ دریافت: ۹۳/۴/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۳/۷/۱۹

چکیده

گزارشگری مالی محصول نهایی حسابداری است. حسابداری دانشی اجتماعی است. دانشی که با محیط، ارزش‌ها و هنجارهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ای که در آن به کار گرفته می‌شود، رابطه‌ای ذاتی دارد. از این‌رو، منطق حکم می‌کند که در بکارگیری مفاهیم نظری و استانداردهای گزارشگری مالی، شرایط، الزامات و ویژگی‌های محیطی جامعه‌ی هدف در نظر گرفته شود. این پژوهش با بهره‌گیری از روش‌های تفسیری، انتقادی و دلفی مؤلفه‌های این چارچوب مرجع را با رویکرد اسلامی تبیین نموده است. در رویکرد اسلامی، حسابداری دارای ابعاد دنیوی و اخروی و مبتنی بر پاسخ‌گویی اسلامی است. این پاسخ‌گویی در بعد اخروی، پاسخ‌گویی نفس و در بعد دنیوی پاسخ‌گویی اجتماعی را در بر دارد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد خبرگان حرفه‌ای و دانشگاهی گزارشگری مالی ایران اتفاق نظر دارند در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی، هدف پاسخ‌گویی نسبت به سودمندی در تصمیم‌گیری، اولویت دارد و همچنین گسترش دامنه استفاده‌کنندگان به ذینفعان، ارائه منصفانه اطلاعات، نظام اندازه‌گیری مبتنی بر ارزش منصفانه و افشای کامل و پاسخ‌گویی شرعی، مؤلفه‌های کلیدی چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: چارچوب نظری گزارشگری مالی، پاسخ‌گویی، گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی.

۱- مقدمه

رابطه استفاده از تجارب دیگران به شرطی که مفید و منطبق با دین اسلام باشد سودمند است.

از طرفی، در دهه‌ی اخیر، سخن از بروز بحران در حیطه‌ی تدوین تئوری حسابداری فراگیر شده است. حسابداری در زمره‌ی آن دسته از علوم اجتماعی است که از جهت غایت تعریف می‌شود و نه از باب موضوع. از این رو تدوین تئوری در حسابداری مستلزم لحاظ کردن واقعیت‌های این علم و غایت آن به‌طور هم‌زمان است. اعتقاد بر این است که غایت حسابداری جز فراهم آوردن اطلاعات لازم برای تصمیم‌گیری اقتصادی از یک سو و ایفای مسئولیت پاسخگویی از سوی دیگر نیست (تقفی و صیدی، ۱۳۸۲، ۷۹). شکوفایی مدنیت مردم سالاری در این سال‌ها، به ایفای مسئولیت پاسخگویی اهمیتی دوچندان بخشیده است و بسیاری تأکید بر این نکته دارند که پای اثباتی‌گری یا پوزیتیویسم در ارتباط دادن واقعیت حسابداری یا جنبه‌ی پاسخگویی غایت آن لنگ است.

در بین دانشگهیان در خصوص اینکه آیا حسابداری آنگلو-امریکن سیستم مناسبی است که بدون هیچ‌گونه سوالی توسط سایر فرهنگ‌ها و مردم جهان پذیرفته شود، تردید وجود دارد (والاس، ۱۹۹۰). بعلاوه تحقیقات نشان داده‌اند که بین حسابداری و فرهنگ رابطه وجود دارد (گری، ۱۹۸۸؛ الهاشمی و آرپان، ۱۹۹۲؛ پریرا، ۱۹۸۹). چارچوب نظری گزارشگری مالی مجموعه‌ای از اهداف، اصول و مبانی است که ماهیت، نحوه عمل و حدود گزارشگری مالی را مشخص می‌نماید. این چارچوب مفهومی مرجع، در هر کشوری متناسب با محیط اقتصادی-اجتماعی آن کشور تدوین می‌گردد. این پژوهش تلاش نموده است تا مولفه‌های این چارچوب مرجع را در جوامع اسلامی بررسی نماید. بر اساس مباحث ذکر شده، سوال اصلی تحقیق این است که مولفه‌های کلیدی مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی کدامند؟ سوال‌های فرعی عبارتند از:

- ۱) آیا چارچوب مفهومی مبتنی بر مسئولیت پاسخگویی در مقایسه با چارچوب مفهومی مبتنی بر سودمندی در تصمیم‌گیری، برای اهداف گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی مناسب‌تر است؟
- ۲) استفاده‌کنندگان در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی، شامل چه کسانی می‌گردد؟
- ۳) آیا خصوصیات کیفی اطلاعات در گزارشگری مالی مرسوم جهت پاسخگویی به نیازهای استفاده‌کنندگان مسلمان، مناسب است؟

افزایش سریع اقتصاد بازار جهانی توجه به موضوعات اجتماعی همچون مباشرت‌های اجتماعی و عدالت اقتصادی در بستر اجتماعی امروز را می‌طلبد. اگرچه اقتصاد جهانی منافعی همچون کاهش قیمت، افزایش کیفیت، افزایش استانداردهای زندگی و ... را به ارمغان آورده است اما هم‌زمان برای چنین نظام‌هایی، واسطه‌هایی را ایجاد نموده است که به جای آن که افراد و کشورها منافع خود را با به کارگیری این سیستم‌ها حفظ نمایند، باید با سرسپردگی محض، با آنان همراه و همگام گردند. علاوه بر سازمان‌های چند ملیتی شبیه سازمان تجارت بین‌الملل، صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی، این بازی توسط شرکت‌های بزرگ نیز اداره می‌شود. بر طبق نظرسنجی مؤسسه مطالعات راهبردی واشنگتن، ۵۱ مورد از ۱۰۰ اقتصاد بزرگ جهان کشور نیستند، بلکه شرکت‌های چند ملیتی می‌باشند (اندرسن و کاواناف، ۲۰۰۰). مطالعه مورترای (۱۹۹۸) حاکی از آن است که تقریباً ۳۰۰ شرکت چند ملیتی، ۷۰ درصد مبادلات بین‌المللی و ۹۸ درصد سرمایه‌گذاری‌های خارجی را انجام داده‌اند. وی با نقد چنین رویه‌ای استنباط می‌کند که با توجه به توانایی آنان در انتقال و برداشت آزادانه سرمایه از طریق سیستم‌های حسابداری و گزارشگری مالی از بستر اقتصاد بین‌الملل و خروج آن از مرزهای محدود کننده، قوانین، استانداردها، رژیم‌های مالیاتی، فشارهای صنفی و ... هیچ گونه پاسخگویی به کشورها و انتخاب‌کننده‌های خود ندارند. در عوض این ملل و جوامع هستند که باید به آنها پاسخگو باشند.

بر اساس مطالعه انجام شده در سال ۲۰۱۰ دین اسلام با ۱,۶۲ میلیارد نفر پیرو، دومین دین جهان محسوب می‌گردد (ویکیپدیا، ۱۳۹۲) که با توجه به نرخ رشد سریع‌تری که نسبت به سایر ادیان دارد به زودی به دین اول جهان تبدیل می‌گردد. سرمایه‌گذاری موثر و منطبق با شریعت اسلام از اهداف سرمایه‌گذاران مسلمان و جامعه اسلامی می‌باشد. لذا جهت ترغیب افراد به سرمایه‌گذاری، لازم است تا زمینه جذب اعتماد ایشان در خصوص رعایت و انطباق عملکرد واحد تجاری با شریعت اسلام فراهم آید. یکی از شرایط لازم برای ایجاد این اعتماد وجود اطلاعاتی است که سرمایه‌گذاران را از توانایی واحد تجاری برای رسیدن به اهداف آنها، مطمئن می‌کند. مهم‌ترین منابع این گونه اطلاعات، گزارش‌های مالی اسلامی است که طبق استانداردهای قابل اجرا تهیه‌شود. جهت تدوین چنین استانداردهایی تعریف و تدوین مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، اجتناب‌ناپذیر است. در این

از جمله اهداف دیگر چارچوب نظری، کمک به تهیه کنندگان صورت‌های مالی در استفاده از استانداردهای گزارشگری مالی و در برخورد با موضوعاتی که هنوز به صورت استاندارد گزارشگری مالی در نیامده‌اند، کمک به حسابرسان در شکل‌دهی به قضاوت درباره اینکه آیا صورت‌های مالی مطابق با استانداردهای گزارشگری مالی هستند یا نه و کمک به استفاده کنندگان صورت‌های مالی در تفسیر اطلاعات موجود در صورت‌های مالی تهیه شده مطابق با استانداردهای گزارشگری مالی می‌باشد (IASB, 2013, 19). بنابراین، چارچوب نظری، غیر از هیئت تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری، نقش مهمی در کمک به بخش‌های دیگر، برای مثال، تهیه‌کنندگان، حسابرسان و استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی دارد.

۲-۲- رویکردهای تدوین چارچوب نظری گزارشگری مالی

بخش عمده‌ای از ادبیات حسابداری به مطالعات، پژوهش‌ها و فعالیت‌های اندیشمندان، سازمان‌ها و نهادهای حرفه‌ای استانداردگذاری حسابداری و گزارشگری مالی در تدوین مجموعه‌ای اهداف و مبانی نظری مرتبط با ماهیت، دامنه و چگونگی گزارشگری واحدهای تجاری باز می‌گردد. مولفه‌های این مجموعه در ادبیات حسابداری شامل اهداف، استفاده کنندگان، ویژگی‌های کیفی اطلاعات، شناخت، نظام اندازه‌گیری و افشا - نحوه ارائه اطلاعات - می‌باشد.

دو رویکرد غالب سودمندی در تصمیم‌گیری و رویکرد پاسخگویی در تدوین چارچوب‌های نظری گزارشگری مالی، مطرح می‌باشند. در چارچوب مبتنی بر سودمندی در تصمیم‌گیری، هدف اصلی گزارشگری مالی، فراهم ساختن اطلاعات مفید برای تصمیم‌های اقتصادی است. اطلاعات قابل اتکا و مربوط، مشروط بر اینکه مقرون به‌صرفه باشد مطلوب است. تمرکز این رویکرد بر استفاده‌کنندگان گزارش‌های مالی با تاکید بر سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان، تصمیمات و نیازمندی‌های اطلاعاتی و توان آنان برای تحلیل و به‌کارگیری اطلاعات است. در چارچوب‌های نظری مالی مرسوم که عمدتاً مبتنی بر رویکرد سودمندی در تصمیم‌گیری می‌باشند، نظام اندازه‌گیری صرفاً پولی و اولویت مبنای ارزشگذاری بهای تمام شده می‌باشد. افشا در این رویکرد به گزارش وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی منتهی می‌شود. این چارچوب بر رفتار تصمیم‌گیران در انتخاب‌های مختلف حسابداری چه به صورت شخصی و چه به صورت گروهی اصرار دارد. تصمیم‌گیرنده فردی، از مطالعه بر اصلاح رفتار با استفاده از فنون روانشناسی و غیره بهره می‌برد. تصمیم‌گیرنده گروهی

۴) نظام اندازه‌گیری مناسب گزارشگری مالی که اهداف و نیاز استفاده‌کنندگان مسلمان را برآورده نماید، کدام است؟

۵) افشای در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی، شامل چه مواردی است؟

بدیهی است از آن‌جا که هدف اصلی تحقیق، مطالعه رفتار متغیرهایی خاص و یا رد و اثبات آن‌ها نمی‌باشد، بلکه کشف و شناسایی مولفه‌های کلیدی چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی است، تدوین فرضیه برای پاسخ‌گویی به سوال‌های تحقیق ضرورت نداشته و این مهم با تنظیم پرسشنامه عملی شده است.

کشف و توسعه مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، به منظور ارائه چارچوبی مشخص جهت تدوین استانداردهای قابل اجرا و منطبق با شریعت اسلام، بعنوان مبنایی جهت تهیه اطلاعات حسابداری به منظور بهره‌گیری جامعه اسلامی و به طور خاص تهیه‌کنندگان، تدوین‌کنندگان و استفاده‌کنندگان مسلمان گزارشگری مالی، از اهداف این تحقیق می‌باشد.

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

۲-۱- ماهیت چارچوب نظری گزارشگری مالی

گزارشگری مالی محصول نهایی فرآیند حسابداری مالی است. ارائه اطلاعات مالی به استفاده‌کنندگان مختلف، اعم از استفاده‌کنندگان داخلی و استفاده‌کنندگان خارج از واحد تجاری، در قالب گزارش‌های حسابداری است. آن گروه از گزارش‌های حسابداری که با هدف تأمین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان خارج از واحد تجاری تهیه و ارائه می‌شود، در حیطه عمل گزارشگری مالی^۱ قرار می‌گیرد.

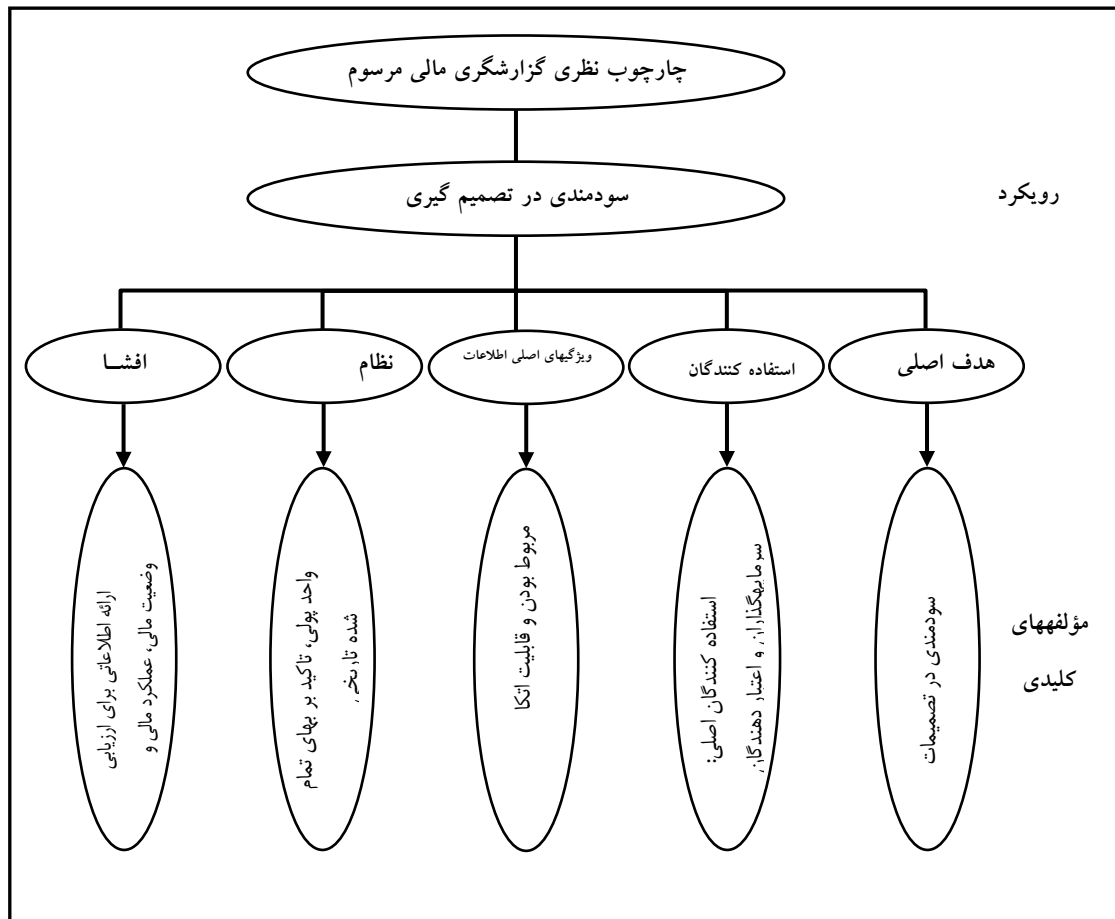
چارچوب نظری گزارشگری مالی، مجموعه‌ای مفاهیمی است که زیربنای تهیه و ارائه گزارش‌های مالی را فراهم می‌آورد. هدف اصلی چارچوب نظری کمک به تدوین‌کنندگان استانداردهای حسابداری، برای شناسایی مفاهیمی است که می‌تواند به طور مستمر در زمان توسعه و اصلاح استانداردهای گزارشگری مالی استفاده شود. چارچوب نظری همچنین می‌تواند در درک و تفسیر استانداردهای گزارشگری مالی موجود و تعیین خط‌مشی حسابداری، زمانی که هیچ استاندارد یا تفسیر بخصوصی برای یک معامله یا رویداد خاصی، وجود ندارد، ایفای نقش نماید. چارچوب نظری، استاندارد یا تفسیر نیست و الزامات هیچ استاندارد یا تفسیری را باطل نمی‌کند. با این حال، چارچوب نظری تأثیر قابل توجهی در توسعه استانداردهای جدید و تجدید نظر شده خواهد داشت (IASB, 2013, 18).

یکدیگر پاسخگو هستند (ایجیری، ۱۹۸۳). بر اساس ارتباط مسئولیت پاسخگویی، پاسخگو ملزم به فراهم کردن اطلاعات خاصی برای پاسخ‌خواه است. حسابداری نیز به عنوان طرف سوم، وظیفه دارد آنها را از جریان صحیح اطلاعات مطمئن سازد.

از آنجا که رویکرد غالب چارچوب‌های نظری گزارشگری مرسوم رویکرد مبتنی بر تصمیم‌گیری می‌باشد رویکرد مبتنی بر پاسخ‌گویی بسط و توسعه چندانی نیافته است و صرفاً در برخی موارد در گزارشگری مالی دولتی به آن پرداخته شده است. در نمودار ۱ مولفه‌های چارچوب نظری گزارشگری مالی مرسوم آورده شده است.

از تحقیقات بازار اوراق بهادار با استفاده از قیمت‌های سهام و تصمیمات خرید و فروش موجودی، بهرمنند می‌شود.

در چارچوب مبتنی بر پاسخ‌گویی، هدف حسابداری ایجاد یک سیستم مناسب جریان اطلاعات بین پاسخگو^۲ (حسابده) با پاسخ‌خواه^۳ (حساب‌خواه) است. این چارچوب بر پایه یک ارتباط دوطرفه بنا شده است. بر اساس این ارتباط پاسخ‌خواه حق دارد بداند، همان‌طور که پاسخگو حق دارد در افشای اطلاعات، یک حریم قانونی برای خود قائل شود. ارتباط پاسخگویی ممکن است درون سازمانی یا برون سازمانی باشد. یک شرکت، یک دولت، یا سازمان‌های تابعه آن، باید به سهام‌داران، اعتباردهندگان، شهروندان، اتحادیه‌های کارگری، مشتریان و به طور کلی عموم مردم، پاسخگو باشد. درون سازمان نیز کارمندان و مدیران بر طبق سلسله مراتب در مقابل

نمودار ۱- مؤلفه‌های چارچوب نظری گزارشگری مالی مرسوم

۲-۲- مروری بر پژوهش‌های مربوط

توسعه بانک‌ها و موسسات مالی اسلامی و رشد این باور که مفروضات زیربنایی سیستم‌های حسابداری مالی غربی با ارزش‌ها و اعتقادات اسلامی سازگار نیست منجر به توسعه تحقیقات گزارشگری مالی اسلامی گردیده است. گزارشگری مالی اسلامی نقش شایانی در زمینه تحقیقات حسابداری بین‌المللی داشته‌اند، به طوری که به جای اینکه تفاوت‌های نحوه عمل در کشورهای مختلف را تشریح کنند، به توسعه روشهای حسابداری جدید پرداخته‌اند. در این راستا سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی (AAOIFI) در سال ۱۹۹۱ تشکیل شد. سازمان مذکور تا کنون ۲ بیانیه حسابداری، ۲۴ استاندارد حسابداری، ۵ استاندارد حسابرسی، ۷ استاندارد حاکمیت شرکتی، ۲ آیین رفتار حرفه‌ای و ۴۵ استاندارد شریعت تدوین نموده است.

ظهور ادبیات علمی حسابداری اسلامی در زبان انگلیسی به گونه‌ای نسبتاً دقیق به سال ۱۹۸۱ بر می‌گردد، در این سال عبدالمجید شکلی از یک نظریه آزمایشی برای شیوه‌های حسابداری بانک‌های اسلامی، که در آن زمان به عنوان یک نیروی قابل توجه پدیدار شده بود، را ارائه داده است. سپس توضیح می‌دهد که چگونه اصول شریعت از طریق محدودهای از معاملات بانکی مطابق با شرع، به کار برده می‌شود و ادعای نیاز به رفتارهای خاص حسابداری این معاملات را نتیجه می‌گیرد. به طور کلی بیان می‌دارد که حسابداری اسلامی لزوماً باید با حسابداری غربی متفاوت باشد.

گمبلینگ و کریم (۱۹۸۶) در مورد عوامل موثر بر جامعه اسلامی که احتمالاً بر سیستم‌های حسابداری اسلامی و نیازهای استفاده‌کنندگان مسلمان در ارتباط با گزارشگری مالی اثرگذار هستند را شناسایی و مورد بحث قرار دادند. این عوامل شامل اثر قرآن و سنت بر تهیه‌کنندگان و استفاده‌کنندگان، ممنوعیت ربا، استفاده از ساختار ویژه معاملات برای جایگزین کردن تمهیدات مرسوم که می‌توان سود را در آن گنجانده، پرداخت مالیات دینی (زکات) به عنوان وظیفه‌ی اساسی همه مسلمانان و اهمیت دانشمندان و علمای اسلامی می‌باشند. ایشان در مورد اصول زیربنایی اندازه‌گیری زکات که شکلی از مالیات بر ثروت بر اساس ارزش جاری دارایی‌های خاص است، بحث کردند اما آنها یک نظریه جامع حسابداری اسلامی را گسترش ندادند.

از آنجا که طبق نظر گمبلینگ و کریم (۱۹۹۱) یک انگیزه کلیدی برای گزارشگری مالی، ارائه اطلاعات مربوط به زکات است، مفهوم محافظه‌کاری نه با اهداف گزارشگری مالی اسلامی مرتبط است و نه با کاربرد بهای تمام‌شده تاریخی، که اساساً با

مفهوم محافظه‌کاری توجیه می‌شود. به علاوه طبقه بندی دارایی‌ها در ترازنامه باید به گونه‌ای باشد که مقدار ثروت مشمول زکات را مشخص کند. ارزشیابی دارایی‌های جاری بر اساس ارزش بازار فعلی منجر به شناسایی تفاوت بین بهای تمام شده و ارزش بازار در صورت‌های مالی خواهد شد. این مابه‌التفاوت بر طبق شریعت مشمول مالیات می‌شود اما قابل توزیع نیست.

حمید و همکاران (۱۹۹۳) اثر احتمالی فرهنگ اسلامی بر حسابداری و یکپارچه‌سازی بین‌المللی حسابداری را مورد بحث قرار دادند. آنها استدلال کردند که اسلام دارای پتانسیل لازم برای نفوذ در ساختار، مفاهیم زیربنایی و سازوکارهای حسابداری در جهان اسلام است. به این دلیل که قواعد اخلاقی زیربنایی تجارت شامل مطابقت با قوانین اسلامی، موضع‌گیری در برابر ربا، تحمیل زکات و ترتیبات تجاری جایگزین، در نظام اسلامی مستتر شده است. به ادعای آنان ممنوعیت ربا بدان معنی است که بسیاری از روش‌های حسابداری مبتنی بر تنزیل از نقطه نظر اسلامی غیرقابل قبول می‌باشد. علاوه بر این اعمال زکات، دارایی‌ها را در چارچوب مذهبی ارزیابی می‌کند و ارزش جاری بازار را مورد استفاده قرار می‌دهد. همچنین بسیاری از اقلام ترازنامه مرسوم عینیت ندارند و ثروت در معنای واقعی را نشان نمی‌دهند (بنابراین مشمول زکات نیستند)، از این رو دارایی‌هایی از قبیل سرقتی و هزینه‌های سرمایه‌گذاری را نمی‌توان در چارچوب حسابداری اسلامی متمرکز بر زکات، یافت کرد.

متسیچ (۱۹۹۵) با تأکید بر دگرگونی اساسی نقش تاریخی حسابداری، یادآور می‌شود که عصر عدم پاسخ‌گویی سپری شده است. او قبل از هر چیز بر تلقی علم حسابداری به عنوان «دانشی کاربردی» و نه علم محض - پای فشرده و سپس نتیجه‌گیری می‌کند که چون باید در علوم کاربردی به ارزش‌ها و هنجارها توجه داشت، تقویت جنبه پاسخ‌گویی در حسابداری در گرو تقویت زمینه‌ی ارزشی و اخلاقی این رشته از دانش است. وی نگاه به حسابداری بدون زمینه‌ی اخلاقی را به منزله‌ی جداسازی ریشه از درخت تلقی کرده و بیان می‌دارد: «اکنون زمان آن است که به نقش مسائل اخلاقی و ارزشی در نظریه‌های حسابداری توجه کافی شود».

ملیاه سلیمان (۱۹۹۷) در پایان نامه دکتری خود در دانشگاه اوتاگو کشور نیوزیلند که با عنوان «آزمون نظریه گزارشگری مالی اسلامی؛ نمونه موردی مالزی» و به دنبال آن در پژوهشی که با عنوان «آزمون مدلی برای گزارشگری مالی اسلامی» به همراه تیلور.دی. دلبیو در سال ۲۰۰۰ به انجام رسانده است، فرضیه عدم کفایت اطلاعات منتشرشده در

بسازد و در نهایت به عدالتی اجتماعی- اقتصادی برساند. با توجه به این مسئله و تأکید بر افشای کامل پیشنهاد می‌شود که برای شرکت‌هایی که در اقتصاد اسلامی فعالیت می‌کنند باید ترازنامه ارزش جاری تهیه شود.

حمید و یایا (۲۰۰۵)، معتقدند در فعالیت‌های اقتصادی باید فلاح و رستگاری به عنوان هدف نهایی انتخاب شود و حسابداری هم به عنوان ابزار ارائه اطلاعات در محیط اقتصادی باید با این هدف سازگار باشد. بنابراین اهداف و خصوصیات حسابداری اسلامی نه تنها باید موجب ارائه تصویر درست درباره واحد تجاری شود بلکه باید به گونه‌ای باشد که واحدهای تجاری را به سوی احسان و پرهیز از بی‌عدالتی تشویق کند. برای حسابداری اسلامی اهداف متفاوتی مانند سودمندی برای تصمیم‌گیری، پاسخ‌گویی، پاسخ‌گویی اسلامی و پاسخ‌گویی از طریق زکات مطرح شده است. ایشان معتقدند واحد تجاری برای ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی، باید فعالیت‌های مربوط به موضوعات اسلامی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی را شناسایی، اندازه‌گیری و گزارش کند. همچنین آنها آورده‌اند که بهای تمام شده تاریخی برخلاف روش ارزش جاری هیچ پایه قابل دفاعی در شریعت ندارد. بنابراین در اندازه‌گیری باید از ارزش‌های جاری استفاده شود. استفاده از بهای تمام شده تاریخی می‌تواند موجب تحریف اصل افشای واقعیت شود. واقعیت، ارزش جاری است و باید افشا شود. در شرایط تورمی، بکارگیری بهای تمام شده تاریخی موجب دوری از واقعیت می‌شود.

ناپیر (۲۰۰۷) در مقاله ارائه شده خویش در «پنجمین کنفرانس بین‌المللی تاریخ حسابداری» با عنوان «فرهنگ‌های دیگر، حسابداری‌های دیگر» بیان می‌دارد که طی قرن‌های متمادی اسلام نماینده یکی از مهمترین مظاهر «دیگر» برای جهان غرب بوده است. در مقابل دیدگاه‌هایی مبنی بر اینکه شیوه‌های حسابداری در جوامع اسلامی بر ظهور و توسعه دفترداری ثبت دوطرفه تأثیرگذار بوده است جبهه‌گیری شده و بخش گسترده‌ای از حسابداری در جوامع اسلامی برای غربی‌ها همانند رازی سر به مهر باقی مانده است. اخیراً ادبیاتی از حسابداری اسلامی پایه‌های خود را مستحکم کرده و فرصتی را برای مطالعه درباره عواملی که به ظهور ایده‌ها و بررسی‌ها در مطالعات حسابداری منجر شده را فراهم آورده است. وی معتقد است حسابداری معاصر در جوامع اسلامی برای ایجاد سازگاری در پذیرش استانداردهای گزارشگری مالی بین‌المللی همراه با حفظ ارزش‌های ذاتی اسلامی با چالش مواجه می‌گردد.

ناپیر (۲۰۰۹) در مقاله خود تحت عنوان «حسابداری اسلامی: مباحث جاری و ریشه‌ها» ضمن بررسی تاریخی

صورت‌های مالی مرسوم برای پاسخ‌گویی به استفاده‌کنندگان و پاسخ‌خواهان در جوامع اسلامی را به اثبات رسانده و در پی مدلی برای گزارشگری مالی بوده تا نواقص مذکور را برطرف نماید.

بایدون و ویلت (۲۰۰۰) معتقدند که عقلانیت اقتصادی و اصول حاکم بر اقتصاد سرمایه داری، به افشای فعالیت‌هایی رهنمون می‌شود که ممکن است بهترین تشریح برپایه معیار «پاسخ‌گویی فردی» باشد و برای دستیابی به چنین پاسخ‌گویی، افشای محدودی از اطلاعات مالی لازم است، در مقابل آنها به این نکته اشاره دارند که در اسلام تمرکز بر شکلی از «پاسخ‌گویی اجتماعی» و افشای کامل اطلاعات حسابداری قرار دارد؛ در نتیجه، در راستای رسیدن به هدف پاسخ‌گویی اجتماعی آنچه لازم است باید افشا شود.

لوئیس (۲۰۰۱) تأثیر اسلام را بر حسابداری مورد بحث قرارداد و به این نتیجه رسید که مفاهیم افشای کامل و پاسخ‌گویی اجتماعی، اجزای لاینفک حسابداری اسلامی هستند. لوئیس مجدداً استدلال می‌کند که از دیدگاه اسلامی مفهوم افشای کامل در تضاد با ایده‌های حساب‌آرایی، حسابداری خلاق و تأکید بر شکل قانونی، نه رجحان شکل بر محتوا است. به علاوه مفهوم اسلامی پاسخ‌گویی اجتماعی، وظیفه نخست حسابدار اسلامی به امت (جامعه اسلامی) را مشخص می‌سازد.

ملیاه سلیمان (۲۰۰۳)، در تحقیقی با عنوان «تأثیر ربا و زکات بر حسابداری اسلامی» بیان می‌نماید که نظام حسابداری کشورها می‌تواند متأثر از چارچوب سیاسی و قانونی ماهیت مالکیت، بزرگی و پیچیدگی تجارت، سطح مهارت مدیران تجاری و جامعه مالی، میزان مداخله قانون در تجارت، وجود قوانین خاص حسابداری، سرعت نوآوری‌های بازرگانی، سطح توسعه اقتصاد، وضعیت تحصیلات و سازماندهی حرفه‌ای و وضعیت اجتماعی باشد. در ادامه به مقوله ربا و تأثیر آن بر اقتصاد و حسابداری اضافه می‌کند که ربا باعث ایجاد بیعدالتی در جامعه و افزایش فاصله بین افراد غنی و فقیر می‌شود. که در نتیجه سست شدن پیوند برادری است و در انتها به حسادت، خصومت و بداندیشی خواهد انجامید و پیامدهای آن در حسابداری تأثیر آن بر ساختار سرمایه یک شرکت و سپس بر روشهای افشای گزارشگری مالی است. زکات و تأثیر آن بر حسابداری که منجر می‌شود برای اندازه‌گیریها سود کانون توجه از رویکرد درآمد-هزینه به رویکرد دارایی-بدهی تغییر میکند و در نتیجه ترازنامه منبع اصلی اطلاعات حسابداری خواهد شد. در پایان نتیجه‌گیری می‌نماید که لازم است که گزارشهای مالی اسلامی مسلمانان را قادر به تعیین دین زکات

۲-۳- مؤلفه‌های کلیدی چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی

چارچوب نظری FASB و IASB و مفاهیم نظری گزارشگری مالی ایران هر سه مبتنی بر رویکرد سودمندی در تصمیم‌گیری می‌باشند. در این بخش ضمن نقد چارچوب نظری گزارشگری مالی مرسوم، مؤلفه‌های کلیدی چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی را پیشنهاد می‌نماییم.

چارچوب نظری مرسوم به کاربرد صورت‌های مالی در ارزیابی مباشرت و پاسخ‌گویی مدیریت اشاره دارد. با این حال، صورت‌های مالی اغلب فقط منعکس‌کننده پاسخ‌گویی مدیریت در قبال سرمایه‌گذاران همان واحد تجاری هستند. بیانیه مفاهیم حسابداری مالی شماره ۸ (۲۰۱۰)، که بر مبنای کارگروهی هیئت استانداردهای حسابداری مالی و هیئت استانداردهای بین‌المللی می‌باشد، هدف از گزارشگری مالی با مقاصد عمومی را ارائه اطلاعات مالی واحد تجاری برای سرمایه‌گذاران بالفعل و بالقوه، اعطاکندگانی تسهیلات مالی و سایر اعتبار دهندگان در تصمیم‌گیری بیان نموده است. در این بیانیه سرمایه‌گذاران بالفعل و بالقوه، اعطاکندگانی تسهیلات مالی و سایر اعتبار دهندگان، گروه استفاده‌کنندگان اصلی را تشکیل می‌دهند و دیگر استفاده‌کنندگان از جمله مشتریان، کارکنان دولت و... در گروه سایر استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرند. در ضمیمه بیانیه شماره ۸ در پاسخ به این سؤال که آیا استفاده‌کنندگان اصلی بایستی تفکیک و مشخص شوند، آمده است که با توجه به اینکه سایر استفاده‌کنندگان به دلایل مختلف از گزارشگری مالی استفاده می‌کنند، هیئت استانداردهای حسابداری مالی ضمن در نظر داشتن نیازهای اطلاعاتی ایشان، این تفکیک را به دلیل پیشگیری از اضافه بار اطلاعاتی در چارچوب نظری یا مبهم شدن آن قائل گردیده است. در رویکرد اسلامی، گزارش مالی باید پاسخ‌گویی مدیریت در قبال جامعه و سایر ذینفعان را نیز منعکس کند.

گزارشگری مالی مرسوم در زمینه ادای وظیفه پاسخ‌گویی اجتماعی، کفایت نمی‌کند. مسلماً صورت‌های مالی بخش مهمی از گزارشگری مالی را تشکیل می‌دهند و ما بر این که صورت‌های مالی باید حداقل برای پاسخ‌گویی به نیازهای عمومی استفاده‌کنندگان تهیه گردد، توافق نظر داریم. با این حال، تصمیم‌گیری‌های استفاده‌کنندگان ممکن است با عوامل دیگری به غیر از اطلاعات در مورد وضعیت مالی، عملکرد مالی و انعطاف‌پذیری مالی واحد تجاری نیز هدایت شود. برخی از استفاده‌کنندگان احتمالاً مبنای تصمیم‌گیری خود را بر باورها و اعتقادات اخلاقی، سیاسی و محیطی قرار می‌دهند. از طرفی

حسابداری اسلامی، آن را ادبیات جدیدی در حسابداری معرفی کرده‌است که عمده این ادبیات هنجاری می‌باشد.

ابراهیم نجفی (۱۳۹۱)، در رساله دکتری خود که در دانشگاه علامه طباطبایی انجام شده است، تلاش نموده است تا دکترین حسابداری اسلامی را تبیین نماید. این تحقیق به صورت تطبیقی کتابخانه‌ای و به شیوه قیاسی - استقرایی صورت گرفته است. در این تحقیق آمده است که در مدرنیسم اصالت از آن دنیاست، اما در اسلام اصالت از آن آخرت است. لذا جامعه‌ی مدرن، صرفاً محاسبه‌ی دنیا برای دنیا را دارد، اما جامعه اسلامی، محاسبه دنیا برای آخرت را انجام می‌دهد، زیرا دنیا را مزرعه آخرت می‌داند. دکترین حسابداری اسلامی توأمان دنیوی و اخروی است که در بعد دنیوی، واجد جنبه‌های مادی و معنوی است و در بعد اخروی، دربرگیرنده جنبه‌های اعمال و انفس است. در حسابداری مدرن نفع و ضرر محاسبه می‌شود، اما در حسابداری اسلامی، سوای نفع و ضرر، مقوله خسارت و فلاح نیز با توجه به تقسیم‌بندی قرآن محاسبه می‌گردد. در دکترین حسابداری اسلامی محاسبه‌ی دنیا نه صرفاً برای دنیا، که برای عقبا و آخرت صورت می‌گیرد و کشت دنیوی اعمال در آخرت نیز قابل برداشت است. محاسبه‌ی این کشت و برداشت، حسابداری اسلامی است.

حجت‌اله صیدی (۱۳۸۷)، در رساله دکتری خود با عنوان «ارائه مدلی برای گزارشگری مالی در بازار سرمایه‌ی کشورهای اسلامی» که در دانشگاه علامه طباطبایی انجام گرفته است؛ بیان می‌کند که در نظام اقتصادی مورد نظر اسلام، از یک سو بر شفافیت گزارشگری مالی و همچنین ارتقای ظرفیت پاسخ‌گویی تأکید گردیده و از سوی دیگر، محاسبه سود واقعی و نهایتاً توزیع عادلانه آن از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. بدین ترتیب، مدل گزارشگری مورد نظر در این نظام اقتصادی باید به گونه‌ای باشد که در عین شفافیت و برخورداری از ویژگی کلیدی افشای کافی، ابزاری کارآمد برای ایفای مسئولیت خطیر پاسخ‌گویی شرکت‌ها تلقی شود و از قابلیت‌های لازم برای محاسبه سود واقعی و نهایتاً توزیع عادلانه‌ی آن بین ذینفعان بنگاه نیز برخوردار باشد.

در کشور ما موضوع «حسابداری اسلامی» و یا به عبارتی مناسب‌تر، «توجه به رویکرد اسلامی در حسابداری» از موضوعاتی است که آن چنان که شایسته است، مورد توجه قرار نگرفته است. لذا این موضوع برای بسیاری همچنان مبهم است. تحقیق حاضر تلاشی جدید در تعیین و تبیین مفاهیم موثر مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکردی اسلامی، در کشور جمهوری اسلامی ایران می‌باشد.

صورت‌های مالی استفاده‌کنندگان را در ارزیابی توزیع عادلانه ثروت یاری نمی‌رساند.

پاسخ‌گویی در رویکرد اسلامی را می‌توان به انجام یا ترک برخی اعمال و ارائه گزارش عملکرد یا عدم عملکرد توسط یک سازمان یا شخص (پاسخ‌گو) در تأدیه وظایف شرعی چه قراردادی یا اجتماعی به عنوان کمکی برای اصلاح نفس و رفتار ذینفعان به سوی فلاح، تعریف نمود. از این منظر پاسخ‌گویی اسلامی، دارای دو بعد پاسخ‌گویی نفس و پاسخ‌گویی مال می‌باشد. این کار حسابداری را به یک فعالیت پاسخ‌گویی اجتماعی تبدیل می‌کند و در این مورد شویبکر (۱۹۹۳) بیان می‌کند: «چیزی که حسابداری را فعالیتی مربوط به چگونه زیستن ما می‌سازد همان ارائه گزارشی از اعمال گذشته و پیامدهای آنهاست (که معمولاً به چندین صورت توصیف می‌شوند؛ سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و شخصی)، یعنی پیامدهای مربوط به پاسخ‌گویی اعمال گذشته».

AAOIFI (۲۰۱۰)، در اشاره به تفاوت‌های بین اهداف حسابداری مالی برای بانک‌های اسلامی و بانک‌های دیگر بیان می‌کند که: «اگرچه حسابداری مالی بیشتر درباره فراهم ساختن اطلاعات برای کمک به تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان است، اما آنهایی که با بانک‌های اسلامی سروکار دارند در ابتدای امر به اطلاعات از خدا و جلب رضایت او در معاملات مالی خود توجه می‌کنند». AAOIFI چهار هدف حسابداری مالی را در همان بیانیه فهرست می‌کند و تنها آخری، سودمندی در تصمیم‌گیری به نظر می‌رسد؛ سه هدف نخست مربوط به پاسخ‌گویی اسلامی می‌شوند. این بیانیه، تعیین حقوق و تعهدات کلیه اشخاص ذینفع را طبق اصول شریعت و همچنین مفاهیم آن درباره انصاف، نیکوکاری و مطابقت با ارزش‌های اسلامی در کسب‌وکار را فهرست می‌کند (پاراگراف ۶-۱). همچنین افراد را به مطابقت با شریعت اسلام در تمام معاملات و رویدادها تشویق می‌نماید (پاراگراف ۶-۲). بنابراین، مفهوم پاسخ‌گویی اسلامی در گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی به‌وضوح در بیانیه AAOIFI اشاره شده است.

در رویکرد اسلامی، دامنه استفاده‌کنندگان به ذینفعان و ذیحقان گسترش می‌یابد. ذینفعان اشخاص یا مخلوقاتی هستند که می‌توانند بر واحد تجاری تأثیر گذارند و یا از واحد تجاری تأثیر پذیرند و ذیحقان ضمن در بر گرفتن ذینفعان شامل ذیحق اصلی، خداوند سبحان هم می‌گردد، چرا که باریتعالی تأثیرگذار می‌باشد لیکن هرگز تأثیر نمیپذیرد. در مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، میبایست توجه شود که ذیحق اصلی خداوند یکتاست و سپس در مرحله بعد جامعه و اقتصاد، ذینفعان نهایی گزارشگری مالی می‌باشند.

نیازهای اطلاعاتی ذینفعان در جوامع اسلامی متفاوت است. سرمایه‌گذاران مسلمان و مشاوران آنها نگران این مسئله هستند که آیا سرمایه‌گذاری‌های آنان مطابق با احکام شریعت انجام شده است یا خیر. آنها همچنین دغدغه منبع و جواز هر گونه سود کسب شده را دارند. شریعت بین وام (قرض) و تأمین مالی تمایز قائل است. وام هیچ گونه سودی دربر ندارد در حالی که داشتن سود در فعالیت‌های تأمین مالی مجاز، در صورتی که تأمین مالی مبتنی بر یک قرارداد مجاز باشد، مانعی ندارد. تأمین‌کنندگان مالی می‌خواهند بدانند که چگونه تفاوت‌های قراردادی بین معاملات مالی منطبق با شریعت و معاملات مشابه مرسوم، بر ریسک و بازده آنها تأثیرگذار است. اطلاعات واحدتجاری، احتمالاً تصمیمات خرید مشتریان مسلمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به عنوان مثال استفاده‌کنندگان مسلمان احتمالاً مایل به مصرف کالا و خدمات از موسسه یا گروهی که فعالیت‌های حرام را بکار می‌گیرند، نباشند. دولت و مراجع ذیصلاح قانونی نیز ممکن است بخواهند بر سطح درآمد مجاز و غیر مجاز و فعالیت واحدتجاری نظارت کنند تا از نابسامانی‌های اقتصادی اجتماعی احتمالی پیشگیری نمایند. احتکار و افزایش غیرواقعی قیمت‌ها را می‌توان از جمله مصادیق عوامل ایجاد نابسامانیهای اجتماعی نام برد. اعضای مسلمان جامعه نیازمند اطلاعاتی در مورد میزان همکاری واحدتجاری با جامعه خود و چگونگی انطباق واحدتجاری با شاعر دینی افراد، می‌باشند. ضروری است گزارشی که نشان دهنده اطلاعات مالی و غیرمالی به شیوه‌ای مطابق با اصول اسلامی است، به کارگرفته شود. این گزارش می‌بایست اطلاعات مالی و غیر مالی را به ذینفعان ارائه نماید تا ایشان را در مورد این که آیا واحدتجاری عملیات خود را در محدوده شریعت انجام می‌دهد و به مسئولیت‌های خود در قبال جامعه و محیط زیست متعهد است، قادر به ارزیابی نماید و آنها را در اتخاذ تصمیمات کمک نماید.

ارائه‌ی منصفانه اطلاعات در کنار ویژگی مربوط بودن از ویژگی‌های اصلی گزارشگری مالی در رویکرد اسلامی است. ارائه‌ی منصفانه زمانی وجود دارد که بتوان اطمینان یافت اندازه‌گیری به‌قدر کافی به مبلغ واقعی خاصه اندازه‌گیری شده نزدیک است و هنگامی پدید می‌آید که بین اندازه مشاهده‌شده و مبلغ واقعی خاصه مربوط، اختلاف اندکی وجود داشته باشد. شریعت استفاده از شواهد متقاعدکننده را در غیاب شواهد قطعی مجاز می‌داند. از طرفی از منظر اسلام، ماهیت یک چیز ممکن است به آن موضوعیت دهد هر چند اندازه آن به لحاظ کمی ناچیز باشد. در این رابطه آیه‌ای از قرآن چنین می‌گوید: «... و اگر به مقدار وزن یک دانه خردل (اعمال نیک و بد) باشد،

جاری استفاده گردد؛ چرا که محاسبه واجبات مالی اسلامی نیاز به ارزش‌های جاری دارند. ما معتقدیم در چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی می‌توان با اولویت دادن به ارزش جاری نسبت به بهای تمام شده تاریخی، هم از رعایت اصول ارزشگذاری واجبات مالی اسلامی اطمینان حاصل نمود هم بتوان ارائه‌های منصفانه از اطلاعات مالی را برای استفاده‌کنندگان به همراه داشت.

عقلانیت اقتصادی و اصول حاصل از آن به افشای فعالیت‌هایی رهنمون می‌شود که ممکن است بهترین تشریح برپایه‌ی معیار «پاسخ‌گویی فردی» باشد و برای دستیابی به چنین پاسخ‌گویی، افشای محدودی از اطلاعات مالی لازم و کافی است (بایدون و ویلت، ۲۰۰۰). در مقابل به این نکته اشاره می‌شود که در اسلام تمرکز بر شکلی از «پاسخ‌گویی اجتماعی» و افشای کامل اطلاعات حسابداری قرار دارد. بایدون و ویلت (۲۰۰۰) اعتقاد دارند که پاسخ‌گویی اجتماعی و افشای کامل، مبنای گزارش‌های واحدهای تجاری اسلامی است. با توجه به نظر آنان، ترازنامه بر مبنای ارزش‌های جاری، بخشی از گزارش مورد نیاز برای واحدهای تجاری است که در جامعه‌ی اسلامی فعالیت می‌کنند. جایگاه سود و زیان باید به یادداشت‌های توضیحی تنزل یابد، زیرا سود و زیان موجب تقویت گرایش مردم به سود مفرط می‌شود و در نتیجه برای جامعه‌ی اسلامی اثر منفی دارد. به جای سود و زیان، باید ارزش افزوده ارائه شود، زیرا خصوصیات توزیعی صورت ارزش افزوده، پاسخ‌گویی در اسلام را پشتیبانی می‌کند. کارکنان می‌توانند برای تأثیرگذاری بر واحد تجاری در مواردی مانند پاداش، تا حدودی از صورت ارزش افزوده استفاده کنند. علاوه بر این، جامعه‌ی اسلامی نیز می‌تواند برای مجبور ساختن یک واحد تجاری برای توجه بیشتر به مسئولیت اجتماعی از صورت ارزش افزوده استفاده کند در حالیکه صورت سود و زیان چنین توانایی ندارد. ما معتقدیم در گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی صورت ارزش افزوده می‌تواند اطلاعاتی در مورد توزیع ثروت بین بخش‌های مختلف جامعه ارائه کند و عملکرد شرکت را با توجه به منافع تمام ذی‌نفعان نشان دهد در نتیجه سیاست آگاهانه توزیع مجدد ثروت و انتقال منابع بین گروه‌های مختلف جامعه را تقویت می‌کند، لیکن می‌بایست افشای کافی و کاملی از رعایت و تطبیق معاملات و درآمدهای واحد تجاری با شریعت و تفکیک معاملات احتمالی ممنوع و یا مغایر با اصول شریعت و همچنین انجام مسئولیت‌های اجتماعی واحد تجاری در برابر تمام ذینفعان و ذیحقان صورت گیرد.

ما آن را به حساب خواهیم آورد...^۵ لذا کمیته فقهی تخصصی وابسته به هیئت تدوین استانداردهای حسابداری، می‌تواند معیارهایی را برای تعیین حدود مجاز اقلام و فعالیت‌های مختلف ایجاد نماید.

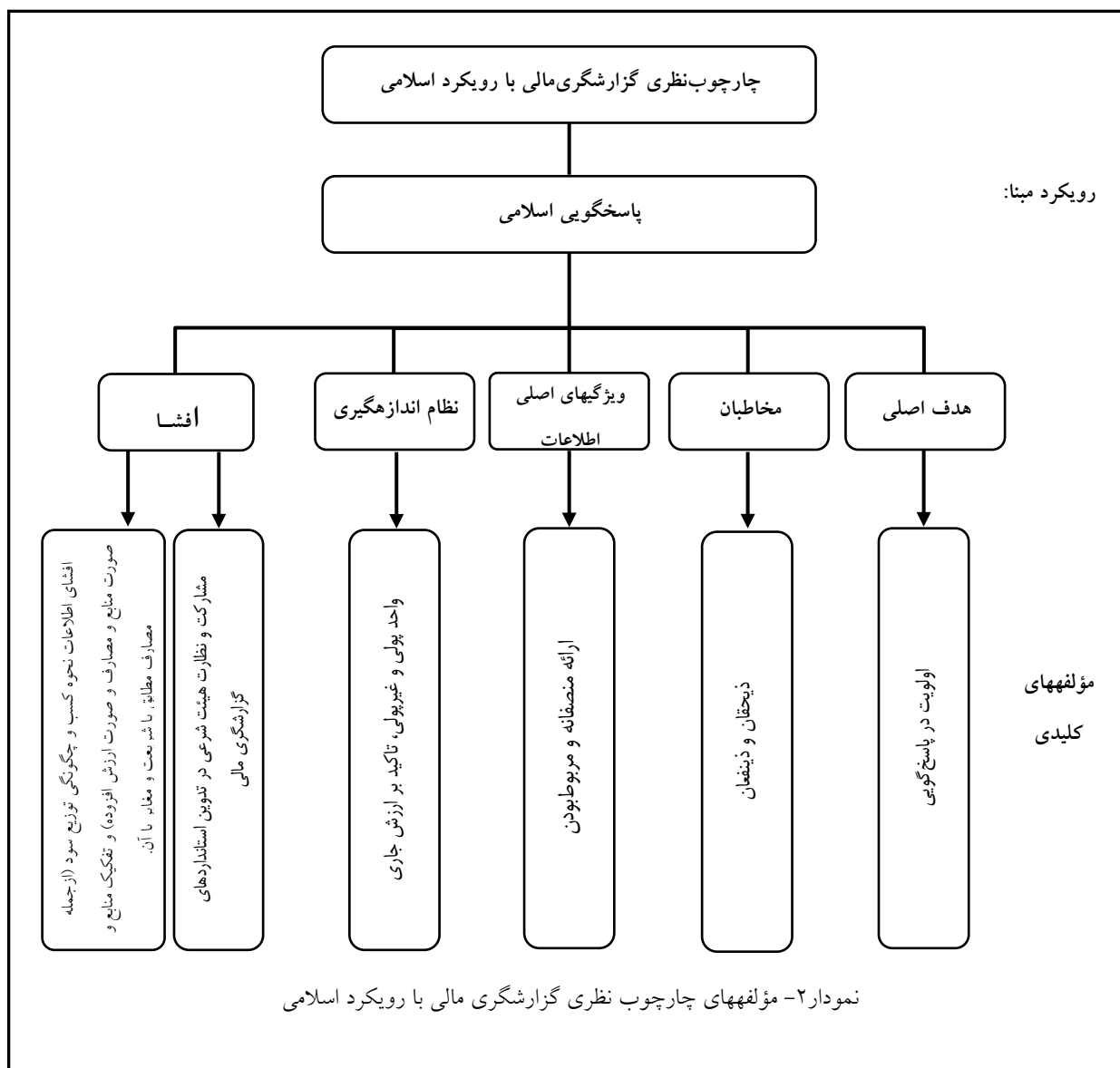
هیچ نویسنده مشهوری در گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، در پذیرش مفهوم احتیاط سخنی به میان نیاورده است. یکی از نویسندگان دلیل این سکوت را بی‌طرفی در ایجاد زمینه‌ای برای شناخت کمتر از واقع درآمد یا ارزش‌های دارایی‌ها دانسته است. این امر شاید به مبنای زکات و خمس پایین‌تری منجر شود.

گزارشگری مالی برای اندازه‌گیری، از واحد پولی استفاده می‌کند. پول به عنوان یک واحد اندازه‌گیری در رویکرد اسلامی پذیرفته شده است و علت پذیرفته شدن آن، داشتن ویژگی ارزشی مثل طلا و نقره به عنوان ذخیره ارزشی است. واحد اندازه‌گیری پولی دارای دو کاستی عمده است. نخست، حسابداری تنها اطلاعات قابل سنجش در شرایط استفاده از پول را در نظر می‌گیرد و هرگونه مسائل مرتبط دیگر، ممکن است توسط حسابدار برای استفاده‌کنندگان اطلاعات نادیده گرفته شود (الکساندر و بریتون، ۱۹۹۹). دوم، باوجود این واقعیت که قدرت خرید پول معمولاً در طول زمان به دلیل تورم ثابت و پایدار نیست، لیکن فرض واحد اندازه‌گیری پولی بر اصل ثبات، استوار است (ناپیر، ۲۰۰۹).

استفاده از پول به عنوان واحد اندازه‌گیری در شرایط تورمی از دیدگاه اسلامی مورد تردید است، چراکه پول قادر به کارکرد عادلانه و صادقانه به عنوان واحد حساب، نمی‌باشد (ناپیر، ۲۰۰۹). خان (۱۹۹۴) در مورد ثبات و پایداری قدرت خرید اظهار می‌کند که این مفهوم ذاتاً با اصول اسلامی تناقض دارد، چون پول به‌عنوان واحد اندازه‌گیری، باعث ایجاد مبنای غیر منصفانه و یک منبع غیرقابل اعتماد برای پرداخت‌های آتی می‌شود و مردم را به بی‌انصافی در بین خود سوق می‌دهد. عبارتی تعدیل از بابت تورم در گزارشگری مالی، جهت پیشگیری از سوء استفاده‌ای که از وام دهنده می‌شود نیاز است و از طرفی دیگر، این تعدیل ممکن است مشمول ربا گردد و صحیح نمی‌باشد.

نظام‌های اندازه‌گیری گوناگونی وجود دارد که می‌توان آنها را در حسابداری بکار گرفت. مهم‌ترین ویژگی متمایزکننده آنها از یکدیگر، اتکا بر «بهای تمام شده تاریخی» یا «ارزش جاری» است. کاربست نظام بهای تمام شده تاریخی نیز در رویکرد اسلامی مورد تردید است. گمبلینگ (۱۹۹۱)، حمید و همکارانش (۱۹۹۳)، گمبلینگ (۱۹۹۴) و سلیمان (۲۰۰۳) اظهار داشتند که بهتر است به جای ارزش‌های تاریخی از ارزش‌های

براساس توصیف و تحلیل صورت گرفته، مولفه‌های چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی در نمودار ۲

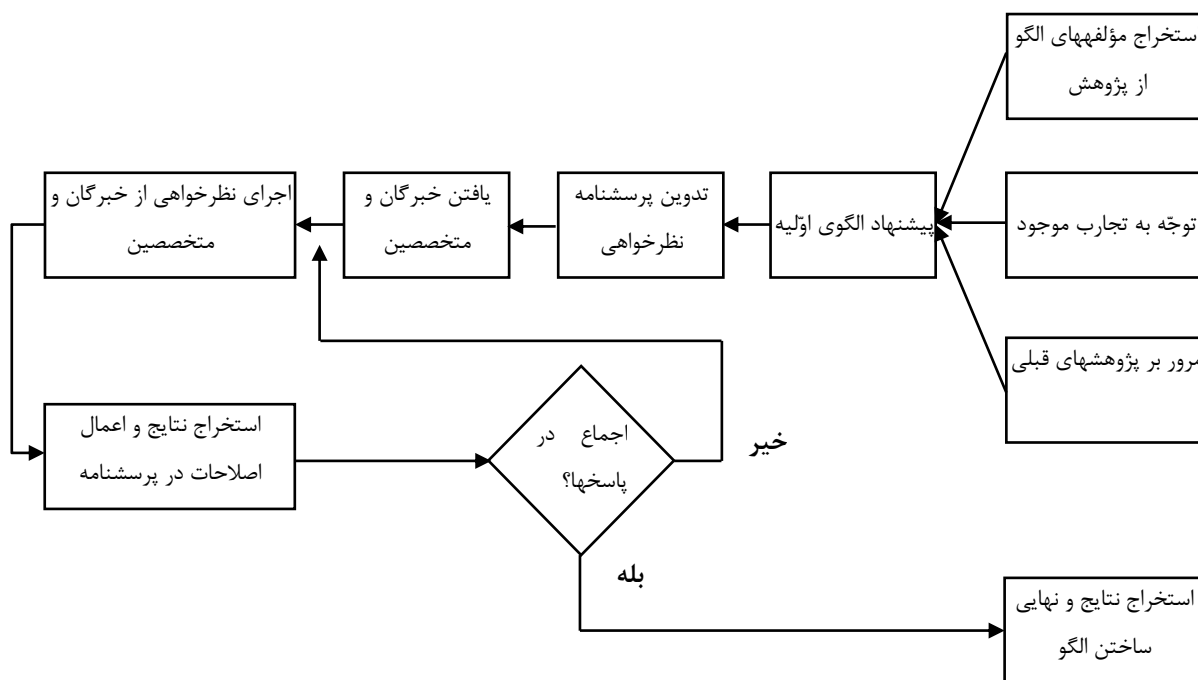
الف- مطالعه مبانی نظری: در این مرحله به شرح آنچه در بخش دوم گذشت، تحقیقات انجام شده در حوزه حسابداری و گزارشگری مالی مورد نیاز جامعه اسلامی و سایر مباحث نظری مناسب با ویژگیهای محیطی این جامعه مورد مطالعه قرار گرفت. در این مطالعه، عوامل کلیدی مبتنی بر مبانی نظری و پژوهشی که به نظر پژوهشگر با ویژگیهای محیطی گزارشگری مالی مورد نیاز جامعه اسلامی سازگار

۳- روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر تلاش دارد با بهره‌گیری از روش‌های ترکیبی به کشف و توسعه مفاهیم نظری گزارشگری مالی اسلامی بپردازد. بنابراین روش‌های تفسیری، انتقادی، ساختاری (برحسب کاوش شواهد تاریخی) در این تحقیق به کار گرفته شده است. این تحقیق به لحاظ طبع و ماهیت آن در مراحل مختلفی به شرح زیر اجرا شده است:

شناخته شده برای نظر خواهی عمومی است، استفاده می‌شود (نمودار شماره ۳). در این مرحله مفاهیم کلیدی یک نظام گزارشگری مالی بر مبنای اجماع خبرگان شناسایی می‌شود.

است استخراج گردید تا بر اساس آنها سؤالات کلیدی قابل درج در پرسشنامه جهت نظر خواهی خبرگان طراحی گردد. ب- نظر خواهی عمومی از خبرگان: در این مرحله از تحقیق، از روش تحقیق دلفی که یک مدل معتبر عملی و

نمودار شماره ۳- فرآیند اجرای روش دلفی (طیبی و همکاران، ۱۳۸۸)

از متخصصین و خبرگان واجد شرایط، شامل گروههای زیر و به شرح جدول ۱ انتخاب شدند:

- ۱) اعضای هیئت علمی گروههای حسابداری و مدیریت مالی دانشگاه‌ها با تاکید و تمرکز بر دانشگاه‌های تهران شامل دانشگاه‌های آزاد اسلامی علوم و تحقیقات، تهران، علامه طباطبایی، تربیت مدرس، الزهراء، شهیدبهشتی، علوم اقتصادی و امام صادق(ع)، در انتخاب این اعضا معیارهای اساسی نظیر دارا بودن درجه دکترا در یکی از رشتههای حسابداری و مدیریت مالی، سابقه تدریس در دروس تخصصی دورههای کارشناسی ارشد و دکترا با اولویت دادن به دروس تئوری و مباحث نظری مربوط به گزارشگری مالی مورد توجه ویژه قرار گرفتند.

در تحقیق به شیوه دلفی، نمونه مورد مطالعه باید به نحوی انتخاب شود تا افراد متخصص و خبره در موضوع تحقیق، موسوم به اعضای گروه دلفی به عنوان نمایندگان جامعه مورد نظر در نظرسنجی نقشی اساسی ایفا نمایند. به همین جهت روش‌های نمونه‌گیری تصادفی برای انتخاب این افراد مناسب نمی‌باشد، بلکه در این قبیل پژوهش‌ها اشخاص صاحب‌نظر از طریق بررسی دانش و تجربیاتی که دارند انتخاب می‌شوند. مبنای انتخاب این افراد نیز ویژگی‌هایی است که صاحب‌نظران روش دلفی برای اعضای گروه دلفی ضروری شمرده‌اند. به نظر هارمن و پرس (۱۹۷۵)، یک گروه متخصص در دلفی، گروهی هستند که نمایندگان گروه‌های مختلف در آن شرکت داشته و از افرادی تشکیل شده باشند که علم و آگاهی عمیق و وسیعی در زمینه تحقیق دارند. با توجه به ویژگیهای مذکور، ۱۲۰ نفر

چارچوب نظری گزارشگری مالی فعلی اعلام نمایند تا از این طریق زمینه مناسبی برای مقایسه و ارزیابی وضعیت موجود مفاهیم نظری گزارشگری مالی کشور و فاصله آن با وضع مطلوب فراهم شود. در این ارزیابی پاسخ‌دهنده با اختصاص امتیازی از صفر به منزله‌ی فقدان آن عامل در وضعیت فعلی تا ۹ امتیاز نشان‌دهنده‌ی تحقق کامل عامل مورد ارزیابی، میزان دستیابی به عامل موردنظر را در مفاهیم نظری گزارشگری مالی موجود اعلام می‌نمود.

۴- تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده

داده‌های این مطالعه در مرحله دوم از طریق توزیع پرسشنامه بین خبرگان جمع‌آوری گردید و در تهیه، اصلاح و تایید به منظور روایی پرسشنامه، از نظرات بیش از ۱۰ نفر از صاحب‌نظران امر استفاده شد. به منظور بررسی پایایی پرسشنامه نیز از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید که نتیجه آزمون با ۰/۹۶ حاکی از پایایی بالای پرسشنامه بوده است.

در بخش آزمون‌های آماری تحلیلی، باید به نحوی عمل می‌شد که تایید یا رد سوالات، شدت موافقت یا مخالفت، اجماع یا عدم اجماع در خصوص موضوع و در نهایت، ارزیابی فاصله وضع موجود از وضع مطلوب روشن می‌شد. بدین منظور و برای دستیابی به این اهداف، پرسش‌های مربوط به هر سوال اصلی دسته‌بندی و آزمون‌های زیر در مورد آنها طراحی و اجرا گردید. (۱) آزمون دوجمله‌ای برای حصول اطمینان از نظر نظر موافق یا مخالف آزمون‌ها در مورد هر یک از پرسش‌های زیرمجموعه سوال اصلی تحقیق.

(۲) آزمون T یک نمونه‌ای، به تفکیک نظرات موافق و مخالف، برای آگاهی از شدت موافقت یا مخالفت خبرگان با موضوع مطروحه در هر پرسش.

(۳) آزمون کولموگروف - اسمیرنوف یک نمونه‌ای به تفکیک نظرات موافق و مخالف، برای تشخیص وجود یا عدم وجود اجماع در بین خبرگان هر گروه راجع به موضوع مطروحه در هر پرسش.

(۴) آزمون T زوجی برای مقایسه و ارزیابی وضعیت موجود با میانگین پاسخ‌های موافق به منظور ارزیابی فاصله وضع موجود از وضع مطلوب.

(۵) آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی مولفه‌های کلیدی مورد تایید خبرگان.

خلاصه نتایج آزمون‌های فوق‌الذکر در جدول ۲ ارائه شده است.

(۲) اعضای کمیته‌ی تدوین استانداردهای حسابداری، کمیته آموزش و تحقیقات، کمیته فنی و هیئت عامل سازمان حسابرسی و همچنین مشاوران و مدیران با سابقه این سازمان بعنوان افرادی که در تدوین و انتشار اصول و ضوابط حسابداری و حسابرسی متخصص و صاحب‌نظر می‌باشند.

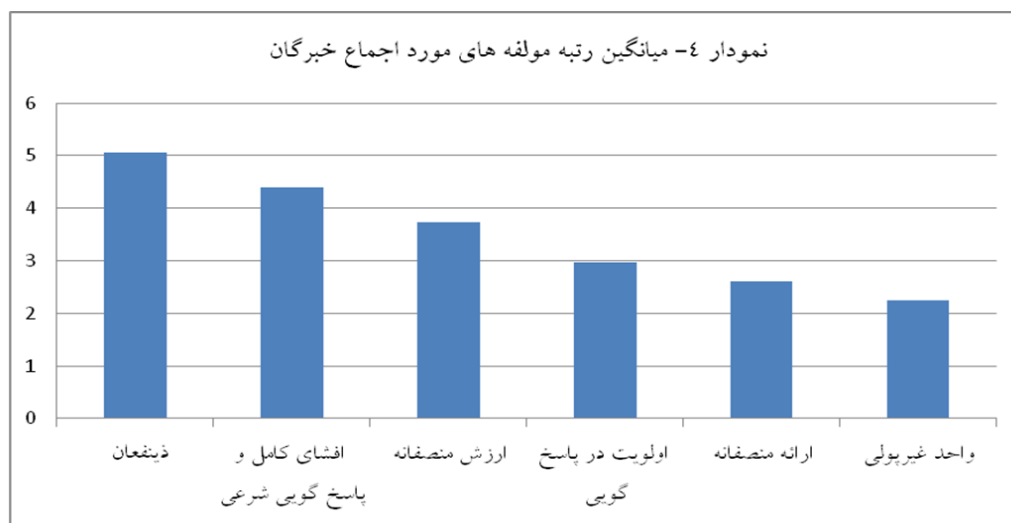
(۳) حسابداران رسمی شاغل به لحاظ آشنایی با گزارشگری مالی، از آنجا که فعالیت در تجزیه و تحلیل اطلاعات مالی، بررسی و قضاوت در خصوص کیفیت و اعتبار صورت‌های مالی دارند از جمله افراد خبرهای هستند که می‌توان برای رسیدن به اجماع، از آراء و نظرات این گروه استفاده قابل اتکایی به عمل آورد.

(۴) حسابداران رسمی غیرشاغل که علاوه بر دارا بودن تخصص لازم در باب قضاوت کیفیت و اعتبار صورت‌های مالی به دلیل مناصب مدیریتی و اجرایی خود با تهیه و ارائه گزارشگری مالی و مسائل مرتبط آن هم سروکار دارند، به عنوان چهارمین گروه متخصص از اعضای گروه دلفی می‌باشند.

جدول ۱- گروه‌های خبرگان

گروه	شرح	تعداد (نفر)
اول	اعضای هیأت علمی گروه‌های حسابداری و مدیریت مالی دانشگاهها	۴۰
دوم	مدیران و مشاوران ارشد سازمان حسابرسی	۲۰
سوم	حسابداران رسمی شاغل	۳۰
سوم	حسابداران رسمی غیرشاغل	۳۰
	جمع	۱۲۰

با توجه به اینکه هدف اصلی تحقیق، کشف و شناسایی مولفه‌های کلیدی چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی است، بر اساس عوامل اصلی و مولفه‌های کلیدی پیشنهادی نمودار ۳ مبتنی بر مرحله اول تحقیق، برای کسب نظر خبرگان در خصوص موضوع مورد پژوهش، پرسشنامه‌ای حاوی ۲۴ سوال تدوین و بین ایشان توزیع گردید. خبرگان با اظهارنظر موافق یا مخالف در مورد پرسش‌های مطروحه و اختصاص امتیازی از ۰ تا ۹ به هریک از پرسش‌ها، نظر تخصصی خود را در مورد مولفه‌های کلیدی پیشنهادی اعلام نمودند. علاوه بر این در پرسشنامه مذکور از پاسخ دهندگان خواسته شده بود پس از اعلام نظر موافق یا مخالف در خصوص عامل پیشنهادی، نظر خود را در مورد وضعیت عامل مربوطه در

جدول ۲- خلاصه نتایج آزمون‌های آماری

شماره سؤال	عامل یا مؤلفه کلیدی مربوط	تایید یا رد سؤال	شدت موافقت یا مخالفت		اجماع یا عدم اجماع در خصوص شدت موافقت	ارزیابی وضعیت موجود
			میزان موافقت یا مخالفت	آزمون t $t > 1.64$		
۱	هدف اصلی: اولویت در پاسخ‌گویی	موافقت	موافقت شدید	14.109	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۲		موافقت	موافقت شدید	22.281	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۳		موافقت	موافقت شدید	8.454	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۴		موافقت	موافقت شدید	9.149	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۵	مخاطبان: ذیحقان و ذینفعان	موافقت	موافقت شدید	17.653	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۶		موافقت	موافقت شدید	29.237	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۷		موافقت	موافقت شدید	24.995	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۸		موافقت	موافقت شدید	22.084	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۹	ویژگی اصلی کیفی اطلاعات: ارائه منصفانه	موافقت	موافقت شدید	14.196	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۰		موافقت	موافقت شدید	8.889	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۱		موافقت	موافقت شدید	15.309	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۲	اولویت ارائه منصفانه	موافقت	موافقت شدید	10.989	عدم اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۳	واحد پولی و غیر پولی	موافقت	موافقت شدید	10.798	عدم اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۴	نظام اندازه‌گیری: ارزش منصفانه	موافقت	موافقت شدید	23.147	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۵		موافقت	موافقت شدید	15.877	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۶		موافقت	موافقت شدید	20.493	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۷	افشای کافی و کامل در راستای سودمندی در ارزیابی ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی	موافقت	موافقت شدید	25.702	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۸		موافقت	موافقت شدید	21.213	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۱۹		موافقت	موافقت شدید	16.172	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۲۰		موافقت	موافقت شدید	19.502	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۲۱		موافقت	موافقت شدید	19.612	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۲۲		موافقت	موافقت شدید	19.237	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۲۳	ارائه اطلاعات مربوط به الزامات شرعی	موافقت	موافقت شدید	11.638	اجماع	تفاوت معنی‌دار
۲۴		موافقت	موافقت شدید	11.200	اجماع	تفاوت معنی‌دار

صورت‌های مالی می‌باشد را به عنوان معیار اندازه‌گیری خود انتخاب نماید. همچنین این گزارشگری مالی نایستی صرفاً به اندازه‌گیری بر اساس واحد پولی محدود گردد و می‌تواند منابع و تعهداتی که قابلیت اندازه‌گیری برحسب واحد پولی را ندارند، نیز شامل گردد.

۵) در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی، می‌بایست افشای کافی و کامل در خصوص ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی صورت گیرد. همچنین ارائه اطلاعات زیر موجب افزایش ظرفیت پاسخ‌گویی گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی می‌گردد:

۱-۵- ارائه اطلاعات مربوط به تأثیر فعالیت‌های واحد تجاری بر محیط.

۲-۵- ارائه اطلاعات مربوط به چگونگی کسب و توزیع ثروت بین ذینفعان.

۳-۵- افشای تأثیر اجتماعی فعالیت‌های واحد تجاری بر جامعه.

۴-۵- ارائه اطلاعات مربوط به رعایت الزامات شرعی.

۵-۵- افشای ماهیت و دلایل انجام معاملات احتمالی مغایر با الزامات شرعی و نحوه و محل مصرف منابع حاصل از آن‌ها.

بنابراین، یافته‌های مرحله اول تحقیق که بر اساس مطالعه، تحلیل و تفسیر مبانی نظری گزارشگری مالی در کشورهای اسلامی صورت گرفت و مؤلفه‌های کلیدی مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی را در نمودار ۳ پیشنهاد نمود در گام دوم در معرض نظر گروه خبرگان نظری و تجربی قرار گرفت و الگوی پیشنهادی با اتفاق نظر و اجماع خبرگان مورد تأیید قرار گرفت.

۵- نتیجه‌گیری و بحث

در رویکرد اسلامی، حسابداری واجد ابعاد دنیوی و اخروی و مبتنی بر پاسخ‌گویی اسلامی است. این پاسخ‌گویی در بعد اخروی، پاسخ‌گویی نفس و در بعد دنیوی پاسخ‌گویی اجتماعی را در بر دارد که وجه تمایز آن اولویت منافع اجتماعی بر منافع فردی است. در چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، هدف اصلی پاسخ‌گویی است. کسب سود و افزایش ثروت در اسلام نفی نمی‌گردد لیکن آنچه مهم‌تر است نحوه کسب سود و چگونگی توزیع آن می‌باشد. چارچوب مفهومی مبتنی بر پاسخ‌گویی در مقایسه با چارچوب مفهومی مبتنی بر سودمندی در تصمیم‌گیری با اولویت دادن هدف پاسخ‌گویی جهت اهداف گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی و استفاده‌کنندگان مسلمان، مناسب‌تر است.

با توجه به کسب اجماع عمومی در مورد مؤلفه‌های کلیدی مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، حال سؤال این است که از نظر پاسخ‌دهندگان کدام مؤلفه کلیدی از اولویت بالاتری برخوردار است؟ به عبارت دیگر، اولویت هر یک از مؤلفه‌های مورد اجماع خبرگان در چه رتبه‌ای قرار می‌گیرد. برای این منظور از آزمون ناپارامتریک فریدمن استفاده شده است که اولویت مورد نظر خبرگان در قالب نمودار ۴ آمده است. یافته‌های تحقیق بیانگر این واقعیت است که خبرگان دانشگاهی و حرفه‌ای گزارشگری مالی در ایران، درباره موارد مشروحه زیر اتفاق نظر و اعتقاد دارند که:

۱) چارچوب مفهومی مبتنی بر پاسخ‌گویی در مقایسه با چارچوب مفهومی مبتنی بر سودمندی در تصمیم‌گیری جهت اهداف گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی و استفاده‌کنندگان مسلمان، مناسب‌تر است.

۲) دامنه‌ی استفاده‌کنندگان گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی گسترده‌تر و شامل ذیحقان و ذینفعان می‌باشد، لذا محیط زیست و سایر مخلوقات که به نوعی از فعالیت‌های واحد تجاری اسلامی تأثیر می‌پذیرند یا تأثیر می‌گذارند، حسب ضرورت، جزو ذینفعان گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی قرار می‌گیرند. بدین ترتیب:

۱-۲- در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی می‌بایست اطلاعاتی مبنی بر سودمندی در ارزیابی ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی، با دربرگرفتن کلیه ذینفعان به طور عادلانه ارائه گردد.

۲-۲- سودمندی در ارزیابی ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی اجتماعی در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی، نسبت به پاسخ‌گویی فردی، از اهمیت و اولویت بیشتری برخوردار است.

۳) خصوصیات کیفی اطلاعات چارچوب مبتنی بر سودمندی در تصمیم‌گیری یا همان مفاهیم نظری گزارشگری مالی مرسوم، جهت پاسخ‌گویی به نیازهای استفاده‌کنندگان مسلمان مناسب نیست.

۳-۱- نظر به ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی استفاده‌کنندگان مسلمان نسبت به احکام شریعت، ارزیابی دقیق و صحیح دارایی‌ها، بدون در نظر گرفتن ویژگی کیفی احتیاط، ضروری است.

۳-۲- ویژگی کیفی ارائه منصفانه در گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی از ضرورت و اهمیت قابل توجهی برخوردار است.

۴) نظام گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی بایستی ارزش منصفانه که تصویری از ارزش عادلانه و جاری اقلام

زمان کافی از سوی ایشان و مشارکت آنان در فرایند تحقیق یکی از مشکلات این قبیل تحقیقات می‌باشد که اثرات این موضوع در مراحل جمع‌آوری و تکمیل پرسشنامه آشکار می‌گردد. لذا می‌توان از آن به عنوان یکی از محدودیت‌های تحقیق نام برد.

تحقیق حاضر در خصوص مفاهیم نظری گزارشگری مالی کلیه واحدهای تجاری اعم از اینکه در بخش خصوصی یا عمومی فعالیت نمایند صورت گرفته است. بدین ترتیب نتایج این تحقیق معطوف به مفاهیم نظری گزارشگری مالی واحدهای انتفاعی است لیکن عمدتاً در مورد واحدهای غیرانتفاعی هم قابل تعمیم است.

براساس مطالعه انجام شده و نتایج حاصل از اجرای پژوهش، مواردی را می‌توان به عنوان پیشنهاد جهت ارتقاء نظام گزارشگری مالی ویژه جوامع اسلامی ارائه نمود. برخی از این نکات به عنوان پیشنهاد به مراجع قانونی و حرفه‌ای برای وضع اصول و ضوابط و تدوین استانداردهای لازم و برخی دیگر به عنوان پیشنهاد به مراجع دانشگاهی و پژوهشی جهت اجرای پژوهش‌های بیشتر در آینده ارائه می‌گردد:

(۱) با توجه به نتایج تحقیق به مراجع قانونی و حرفه‌ای

مسئول تدوین مفاهیم نظری و استانداردهای حسابداری و گزارشگری مالی کشور به ویژه سازمان حسابرسی و جامعه حسابداران رسمی کشور، پیشنهاد می‌گردد نسبت به بررسی جامع و تدوین چارچوب نظری و استانداردهای حسابداری و گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی اقدام نمایند.

(۲) بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، به مراجع قانونی و

حرفه‌ای تدوین اصول و ضوابط حسابداری و گزارشگری مالی پیشنهاد می‌شود جهت ارتقاء سطح افشا و پاسخ‌گویی در گزارشگری مالی ضمن بهره‌مندی از مولفه‌های کلیدی معرفی شده در این پژوهش، نسبت به طراحی و ابداع صورت یا گزارش‌هایی مبنی بر شیوه کسب ثروت و چگونگی توزیع ثروت اقدام نمایند. بدیهی است پژوهشگران دانشگاهی نیز می‌توانند در این مهم تلاش کنند.

(۳) بر اساس نتایج حاصل از پژوهش، به مراجع قانونی و

حرفه‌ای تدوین اصول و ضوابط حسابداری و گزارشگری مالی پیشنهاد می‌شود جهت ارتقاء نظام گزارشگری مالی، اطلاعاتی نظیر ارزش‌های جاری، اطلاعات غیر پولی، ارزش افزوده ایجاد شده، لزوم شناسایی سودهای تحقق نیافته و مواردی از این قبیل

تئوری‌های اقتصادی، محور و پایه چارچوب نظری گزارشگری مالی مرسوم است و این چارچوب به طور کامل بر نقش اجتماعی حسابداری صحنه نمی‌گذارد و صرفاً بر جنبه‌های اقتصادی آن تاکید نموده است تا حدی که تعهد گزارشگری مالی را از سطح حسابداری به جامعه، به سطح حسابداری به منافع واحد تجاری تقلیل داده است. دامنه‌ی استفاده‌کنندگان گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی، شامل ذیحقان و ذینفعان می‌باشد، لذا جامعه، محیط زیست و سایر مخلوقات که به نوعی از فعالیت‌های واحد تجاری اسلامی تأثیر می‌پذیرند یا تأثیر می‌گذارند، جزو ذینفعان گزارشگری مالی واحد تجاری اسلامی قرار می‌گیرند.

با توجه به نتایج تحقیق در این مورد که ویژگی‌های کیفی اطلاعات چارچوب نظری گزارشگری مالی مرسوم جهت پاسخ‌گویی به ذینفعان مسلمان مناسب نیست، با در نظر گرفتن ویژگی کیفی ارائه منصفانه به عنوان ویژگی کیفی اصلی اطلاعات، می‌توان این نقیصه را برطرف نمود. بدیهی است ارائه منصفانه اطلاعات، با اندازه‌گیری دقیق‌تر و نگاه عادلانه نسبت به کلیه ذینفعان می‌تواند در راستای هدف پاسخ‌گویی مفید و موثرتر باشد.

نظام اندازه‌گیری مبتنی بر ارزش منصفانه، افشای اطلاعات در خصوص نحوه کسب و چگونگی توزیع سود و همچنین افشای تطبیق یا مغایرت احتمالی فعالیت‌ها و منابع و مصارف حاصل از فعالیت‌های واحد تجاری می‌تواند منتهی به هدف غایی گزارشگری مالی اسلامی؛ یعنی پاسخ‌گویی، گردد. در این راستا استفاده از صورت ارزش‌افزوده می‌تواند به استفاده‌کنندگان مسلمان در ارزیابی ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی واحد تجاری اسلامی کمک نماید.

اهم محدودیت‌هایی که در اجرای تحقیق وجود داشت و در تفسیر نتایج آن مورد توجه قرار گرفته است به شرح زیر می‌باشد:

نظر به گستردگی فصل شناخت در صورت‌های مالی از شش فصل مفاهیم نظری گزارشگری مالی مرسوم؛ شامل مراحل شناخت، معیارهای شناخت، فرآیند شناخت و سایر موارد آن، تحقیق حاضر به این فصل از مفاهیم نظری گزارشگری مالی نپرداخته است. در سایر فصول نیز مولفه‌های اصلی آن‌ها مورد تحقیق قرار گرفته است و جزئیات آنها را شامل نمی‌گردد.

با توجه به این‌که روش دلفی مستلزم طی کردن فرآیندی طولانی است و گاه تکرار برخی از مراحل این فرایند ضرورت می‌یابد و از سوی دیگر پاسخ‌دهندگان به ویژه مدیران و متخصصین معمولاً با محدودیت وقت مواجه هستند، تخصیص

فهرست منابع

- را جزء اطلاعات ضروری برای افشا در گزارشگری مالی به شمار آورند.
- ۴) با توجه به نتایج تحقیق به سازمان حسابرسی کشور پیشنهاد می‌شود با تشکیل هیئت نظارت شرعی از نظر و مشارکت ایشان در تدوین و تطابق اصول و ضوابط حسابداری و استانداردهای گزارشگری مالی با اصول و الزامات شرعی، استفاده نماید.
- یافته‌های این مطالعه می‌توانند مبنای مطالعات و پژوهش‌های بعدی جهت ارتقای حوزه‌ی حسابداری و گزارشگری مالی اسلامی قرار گیرند. علاوه بر این بدیع و نو بودن این حوزه از پژوهش در کشور و همچنین چالش‌های حسابداری موجود در عمل و در توسعه‌ی ابزارهای پولی و مالی اسلامی جدید، انجام پژوهش‌های بیشتر را برای غنی‌تر کردن ادبیات حسابداری و گزارشگری مالی در کشور ایجاب می‌نماید. بر این اساس موضوعات زیر را می‌توان برای تحقیقات آتی پیشنهاد نمود تا به تناسب در سطوح کارشناسی ارشد و دکتری مورد توجه و مذاقه اساتید و دانشجویان مربوط قرار گیرند:
- ۵) انجام تحقیقات لازم برای تکمیل و تدوین الگوی تفصیلی چارچوب کلی طراحی شده در این مطالعه و آزمون آن.
- ۶) انجام تحقیق مشابه در باب شناخت در مفاهیم نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی.
- ۷) انجام مطالعات تطبیقی برای مقایسه وضعیت موجود نظام حسابداری و گزارشگری مالی کشور با سایر جوامع اسلامی.
- ۸) انجام مطالعات بنیادی در خصوص نقش و غایت حسابداری و توسعه مفاهیم نظری حسابداری و گزارشگری مالی با توجه به بحران‌ها و چالش‌های موجود در حسابداری و گزارشگری مالی.
- ۹) بررسی و ارزیابی استانداردهای فعلی حسابداری و گزارشگری مالی ایران از منظر ایفای مسئولیت پاسخ‌گویی.
- ۱۰) بررسی کفایت صورت‌های مالی موجود از نظر تطبیق با ابزارهای مالی اسلامی مانند انواع صکوک استصناع، اجاره و غیره.
- * قرآن مجید
- * ثقفی، علی. صیدی، حجت‌اله. (۱۳۸۲). «تئوری‌های هنجاری، پلی بین واقعیت و غایت حسابداری»، *مطالعات حسابداری*. شماره ۲.
- * طبیبی، سیدجمال‌الدین؛ ملکی، محمدرضا؛ دلگشایی، بهرام. (۱۳۸۸). تدوین پایان‌نامه، رساله، پروژه پژوهشی و مقاله علمی. تهران: انتشارات فردوس.
- * صیدی، حجت‌اله. (۱۳۸۷). ارائه مدلی برای گزارشگری مالی بازار سرمایه‌ی کشورهای اسلامی، پایان‌نامه دکتری حسابداری. دانشکده مدیریت و حسابداری. دانشگاه علامه طباطبایی.
- * نجفی، ابراهیم. (۱۳۹۱). "دکترین حسابداری جمهوری اسلامی ایران"، تهران: اندیشکده یقین.
- * ویکی‌پدیا. بازبینی شده ۲۰ اسفند ۱۳۹۲ از http://en.wikipedia.org/wiki/Muslim_population
- * AAOIFI (2010), *Accounting, Auditing and Governance Standards for Islamic Financial Institutions*, Manama: AAOIFI Publication.
- * Abdel-Magid, M. F. (1981). "The Theory of Islamic Banking: Accounting Implications". *International Journal of Accounting*, Vol. 17, No. 1, pp. 79-102.
- * Alexander, D. and Britton, A. (1999). *Financial Reporting*. London: International Thomson Business Press.
- * Al-Hashim D. and J. Arpan (1992). *International Dimensions of Accounting*. 3rd edition. PWS-Kent Publishing Co.
- * Anderson, S., Cavanagh, J. (2000). *Top 200: the rise of global corporate power*, Washington: Institute for Policy Studies.
- * Baydoun, N. and Willet, R. (2000). "Islamic Corporate reports", *Abacus*, 36(1): 21-91.
- * Financial Accounting Standards Board, (2010), *Statement of Financial Accounting Concepts No.8, "The Objective of General Purpose Financial Reporting", and "Qualitative Characteristics of Useful Financial Information"*.
- * Gambling, T. and Karim R. (1991). *Business and Accounting Ethics in Islam*. London: Mansell Publishing Limited.
- * Gray, RH, Owen D, and Maunders K. (1988), "Corporate Social Reporting: Emerging Trends in Accountability and the Social Contract", *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, Vol. 1, No.1, pp.6-16.
- * Hameed, S. and Yaya, R (2005). "Emerging Issues in the Objectives and Characteristics of Islamic accounting for Islamic Business Organizations", *Malaysian Accounting Review*, July Vole 4, No.1.
- * Hamid, S., Craig, R. and Clarke, F. (1993). Religion: A Confounding Cultural Element in the International Harmonization of Accounting. *Abacus*, Vol. 29, No. 2, pp. 131-148.

- * Ijiri, Y. (1983). On The Accountability-Based Conceptual Framework. *Journal of Accounting and Public Policy*, Elsevier Publishing Co. Inc.
- * International Accounting Standard Board (IASB), (2013). "A Review of Conceptual Framework for Financial Reporting." Discussion Paper (July, 2013).
- * Khan, M.A. (1994). Accounting Issues and Concepts for Islamic Banking. Ins.
- * Lewis, M. (2001). "Islam and Accounting". *Accounting Forum*, Vol. 25, No. 2, pp. 103-127.
- * Mattessich, Richard, (1995). Critique Of Accounting. USA. Quorum Books.
- * McMurtry, J. (1998). Unequal freedoms: the global market as an ethical system. Toronto.
- * Napier, C. (2007), Other Cultures, other accountings? Islamic Accounting from past to present, 5th Accounting History International Conference, Banff, Canada, August 9-11
- * Napier, C. (2009). "Defining of Islamic Accounting: Current Issues and Past Roots", *Accounting History*, Feb-May 2009; 14, 1/2; Accounting & Tax Periodicals, PP121.
- * Perera, MHB (1989). "Towards a framework to analyze the impact of culture on Accounting", *The International Journal of Accounting*, Vol. 24, 1989, pp42-56.
- * Sulaiman, M., (2003), Testing a Model of Islamic Corporate Financial Reports: some experimental Evidence, IIUM, Journal of Economics and Management, q(2).
- * Sulaiman, M., 1997, Testing a Theory of Islamic Corporate Reporting: The Case of Malaysia, PH.D. Thesis, University of Otago.
- * Wallace, R.S.O. (1990). "Accounting in Developing Countries" in RSO Wallace, John M Samuels and Richard J. Briston (eds), *Research in Third World Accounting*, vol 1. 1990, JAI Press Ltd. London 1990

یادداشت‌ها

¹. در این تحقیق گزارشگری مالی معادل حسابداری (مالی) در نظر گرفته شده است.

² Accountor

³ Accountee

⁴. Accounting and Auditing Standards for Islamic Financial Institutions

° و إن كانَ مِثقالَ حَبَّةٍ مِنْ حَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَ كَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ (الانبیاء، ۴۷)